

THEOLOGIA PRACTICA

Orosz Otília Valéria*

Nagyvárad

Az 1837-es kolozsvári énekeskönyv

Levéltárak, tékák mélyén, múzeumok féltett polcain lapul még néhány példány abból az énekeskönyvből, amelyet mintegy 70 évig használtak Erdélyben.¹ Fontos megjegyeznünk, hogy a Magyarország területéről 1918-ban leszakadt részekből a nagybányai, a szatmári és a szilágysági egyházmegyéek egyes gyülekezetei, amelyek azelőtt az Erdélyi Református Egyházkerülethez tartoztak, szintén ezt az énekeskönyvet használták. Az 1908-as, Seprődi János által szerkesztett új énekeskönyv, valamint ennek 1909-es és 1911-es kiadásai, illetve az 1923-as erdélyi kiadás természetes módon váltotta fel ezt az énekeskönyvet az említett gyülekezetekben is. Ezt azért szükséges megemlíteni, mert a Partium gyülekezetei közül több helyen mind a mai napig az 1923-as kolozsvári énekeskönyvet használják.

Az 1837-es énekeskönyv² előszava *Értesítés* címmel tudósít a megjelenés körülményeiről, az 1834-ben, az 1836-ban és az 1837-ben tartott zsinatok döntéseiről, „helybenhagyásairól”,³ amelyek alapján az énekeskönyv született. Az ezt megelőző, 1777-es kiadás óta eltelt 60 év folyamán nem történt változás az énekeskönyv tartalmában.

Az előszóból a következőket tudhatjuk meg a szerkesztés szempontjairól:

- a dicséreték közül a „jobbak”, a dallamok közül pedig a „szebbek” és „szokottabbak”⁴ maradtak meg, és ezzel az öregeknek és a megszokottak pártolójának kedvezett a válogatás;
- a dallamok eredete vagy a szöveg hitbeli tartalma, biblikussága nem játszott szerepet a válogatásnál;

* Orosz Otília Valéria (Érmihályfalva, 1964) a Székelyhídi Petőfi Sándor Elméleti Líceum zenetanára, a Nagyvárad-Újvárosi Református Egyházközség kántora, III. éves doktorandusz hallgató a Temesvári Egyetem Zene és Színművészet fakultásán, muzikológia szakon.

¹ *Megújított énekes-könyv az erdélyi nagyfejedelemségbeli Evangelico-Reformata Anyaszentegyház használatára.* Közöséges zsinat határozatából s helybenhagyása szerint szerkesztve. Az ev. ref. kollegyom bet. Kolozsvárt 1837. A továbbiakban: MÉ. További változatlan kiadásai: *Megújított énekeskönyv az erdélyi nagy fejedelemségbeli evangelico-reformata Anyaszentegyház, különösen pedig iskolák használatára.* Ev. Ref. Főisk. Könyvny. Int. betűivel Tilsch J. költségére, Kolozsvárt 1848. *Megújított énekes-könyv az erdélyi nagyfejedelemségbeli Evangelico-Reformata Anyaszentegyház használatára.* A köz-zsinat határozatából s helybenhagyása szerint szerkesztve. Stein János Erd. Muz. Egylet könyv-árusnál. Kolozsvárt 1867.

² MÉ, III.

³ Uo.

⁴ MÉ, IV.

– a szerkesztőnek az a véleménye Dávid zsoltáiról, hogy „azokat többnyire a zsidó nemzet történeteire és ünnepeire szerkesztették”, és így „a keresztyén ember kevés értelemmel énekelheti”⁵ azokat, azonban a „szokottabb és szebb melódiájú”⁶ zsoltárok közül néhányat mégis meghagytak a gyűjtemény végén.

Az 1777-es énekeskönyvből kihagyott énekek helyett a „t. t.”, azaz a „tisztelletes és tudós”⁷ férfiak beküldött munkáiból közel száz új dicséret került be a gyűjteménybe. Közel ötven éneket a szomszédos magyar gyülekezetek megújult énekeskönyveiből vettek át, a katekizmusi énekek pedig az ezeken végrehajtott változtatásokkal maradtak meg. Az előszó szerzője ezt írta:

„A t. t. férfiak jutalmukat minden nemes fáradozásaikért öntudatjaikban fel fogják találni.”⁸

Az énekeskönyv, vagyis „közérdekű vallásos könyv”, amely a teológiai racionalizmus mintapéldája, semmi adatot nem közöl a „t. t. férfiak” kilétéről, és Csomasz Tóth Kálmán sem foglalkozik tanulmányában a szövegszerzőkkel.⁹

A szerkesztők szerint az új, modern kottakép „kedves lesz a szemnek”, az ütemekbe osztott dallamok pedig „kedvesek lesznek a fülnek”, és ezek a kottaolvasás megtanulására fogják ösztönözni a kántorokat, mivel „a régi kottán még az énekmesterek sem tudtak eligazodni”. A kevés számú, de „kedves” melódiák „lelket emelő melódiákká”¹⁰ olvadnak majd. Az előszó névtelen szerzője a temetési énekek fontosságát hangsúlyozza, és abban reménykedik, hogy ezek

[...] „az eddig nagyobbára siket és ámolýgó kíséretet épületesebb részvétté formálhatják.”¹¹

Végül pedig szükségesnek tartja kiemelni a gyűjtemény után közölt imádságok fontosságát is.

Érdemes megjegyezni, hogy a „kegyes érzéssel” készült énekek, amelyek „lelki éledelettel használtatnak”, az „érzések megható ereje”¹² és „az igazi vallásos erkölcsi élet elevenítése”¹³ mellett nem juttatják kifejezésre sem az Istenbe, sem a Megváltó Jézus Krisztusba, sem a Szentháromságba, sem pedig az örök életbe vetett hitet, és egyetlen igei utalás sem emlékeztet a református anyaszentegyház keresztyén mivoltára.

⁵ ME, IV.

⁶ Uo.

⁷ Csomasz Tóth Kálmán: *A református gyülekezeti éneklés*. Magyar Református Egyház, Budapest 1950, 178–182.

⁸ ME, V.

⁹ Csomasz Tóth Kálmán: *A református gyülekezeti éneklés*, 178–182.

¹⁰ Uo.

¹¹ Uo. VI.

¹² Uo. V.

¹³ Uo. VII.

A következő oldalakon rövid kottaolvasási tájékoztató található, amely a violincsulcsot, az ábécés elnevezéssel ellátott hangok vonalrendszeren elfoglalt helyét és a módosító jelek értelmét magyarázza. Ezután az ütemjelzés, az ütemfajták, a hangjegyértékek, az értéknújtó jelek, a fél- és negyedértékű szünetjelek, az ütemvonal és ismétlőjel ismertetése következik.

Az énekeskönyv tartalma

- I. Invokációk, kezdő- és záró énekek, vasárnapi és köznapi, bűnbánati énekek
- II. Ünnepi énekek
- III. Különböző „alkalmatossági” énekek az esztendő szakaszaira, valamint különös időjárásra
- IV. „Innepélyes alkalmatosságokra” való énekek
- V. Temetési énekek
- VI. Zsoltárok
- VII. Imádságok

Az énekek sorában a dicséreteket és zsoltárokat római számmal jelölték. A temetési énekek után a dicsérek mutatótábláját találhatjuk, és amint azt fentebb is láthattuk, a zsoltárok és az imádságok az énekeskönyv végén kaptak helyet.

Az összesen 244 dicséretből 36-nak van saját dallama. A 27 zsoltárdallammal együtt összesen 63 eredeti dallam található a gyűjteményben, vagyis az összes ének 22 százaléka. A többi zsoltárdallamokra írt, úgynevezett *ad notam* ének.

Az énekek beosztása témakörök szerint, dallammutató

Sorsz.	Tematika	Dallam	<i>Ad notam</i> ének	Összesen
1.	Invokációk, kezdő és záró énekek	13	45	58
2.	Bűnbánati énekek	3	5	8
3.	Ünnepi énekek	8	27	35
4.	Katekizmusi énekek	–	52	52
5.	Különböző alkalmakra	1	26	27
6.	Esztendő szakaszai	1	13	14
7.	Különös időjárás	–	16	16
8.	Ünnepélyes alkalmak	1	10	11
9.	Temetési énekek	8 dallamközlés nélkül	15	23
10.	Zsoltárok	27	4	31

Ha a fenti összetételt vesszük alapul, a zsoltárok mellett az énekeskönyv első fejezete a legértékesebb, ugyanis itt 13 éneket találunk saját dallammal.

*Az énekeskönyv saját dallammal szerzett énekei*¹⁴

Sorsz.	Ének kezdő sora	Szöveg	Dallam
1.	<i>Istennel jární, lakozni</i>	Kolozsvár, 1837	Kolozsvár, 1837
2.	<i>Nem vagyunk mi magunkéi</i>	Kolozsvár, 1837	
3.	<i>Könyörülj rajtunk, Úr Isten</i>	Batthyány-kódex, 1550 körül	Debrecen, 1774
4.	<i>Adj békességet, Úr Isten</i>	Latin énekből Luther Márton	Kolozsvár, 1744
5.	<i>Ha te meg nem tartasz</i>	Batthyány-kódex, 1550 körül	Debrecen, 1774
6.	<i>Atya, Fiú, Szentlélek</i>	Debrecen, 1736	Debrecen, 1778
7.	<i>Szűkölködünk</i>		Kolozsvár, 1785
8.	<i>Ím, bėjöttünk nagy örömmel</i>	Debrecen, 1590	Debrecen, 1774
9.	<i>Örül mi szívünk</i>	Szegedi Gergely, 1569 előtt	Debrecen, 1774
10.	<i>Nagy Isten, téged imád</i>		J. Haydn (1732–1809)
11.	<i>Mindenható leborulva</i>	Szilágyi Ferenc ¹⁵	Erdélyi ref.
12.	<i>Légy csendes szívvel</i>	Gerhardt Pál (1607–1676), Füzesi József	Dallama a 66. zsoltár
13.	<i>Szívem megaláztat</i>	Lőcse, 1635	Debrecen, 1774
14.	<i>Ne szállj perbe énvelem</i>	Kanizsai Pálfi János	Kolozsvár, 1744
15.	<i>Én Istenem, sok s nagy bűnöm</i>	Rutilius Márton (1550–1618) után	Kolozsvár, 1744
16.	<i>Seregeknek hatalmas nagy királya</i>	Sinka György, XVII. sz.	Magyar népi dallam
17.	<i>Ez esztendőť megáldjad</i>	Batthyány-kódex, XVI. sz.	Debrecen, 1774
18.	<i>Örvendezzen már e világ</i>	Batthyány-kódex, XVI. sz.	Kolozsvár, 1744
19.	<i>Krisztus ma feltámad</i>	1574	Debrecen, 1774
20.	<i>Emlékezzünk ez napon</i>	Debrecen, 1579	Kolozsvár, 1751

¹⁴ Források: *Énekeskönyv magyar reformátusok használatára*. A zsinat által kötelező használatra megalapított kiadás. Mélius Könyvkereskedés, Debrecen 1921. *Énekeskönyv magyar reformátusok használatára*. Magyarországi Református Egyház, Budapest 1948. *Magyar református énekeskönyv*. Magyar Református Egyházak Tanácskozó Zsinata, Budapest 2000.

¹⁵ *Evangélikus keresztyén énekeskönyv*. Szarvasi Ág. Hitv. Evang. Egyházközség, Szarvas 1937.

Sorsz.	Ének kezdő sora	Szöveg	Dallam
21.	<i>A pünkösdnek jeles napján</i>	Debrecen, 1590	Debrecen, 1778
22.	<i>Jövel, Szentlélek Úr Isten, töltsd bé</i>	11. század előtti latin antifónából (1654-ben jelent meg először magyar fordításban)	Debrecen, 1774
23.	<i>Krisztus Urunknak áldott születésén</i>	Pécselyi Király Imre	Erdélyi változat
24.	<i>Szívünk vígsággal ma bétölt</i>	Új zengedező mennyei kar, 1743	Nicolai F., Frankfurt am Main, 1599
25.	<i>Mondjatok dicséretet</i>	Bártfa, 1593	Debrecen, 1774
26.	<i>Dicsőült helyeken</i>	Kanizsai Pálfi János (a Zsolt 148 alapján átdolgozta Diószegi Sámuel)	Debrecen, 1774
27.	<i>Krisztushoz készülők</i>		
28.	<i>Elmégy kedves gyermek</i>	Erdélyi énekeskönyv	
29.	<i>Jaj, mely bamar múlik</i>	az 1791-es halottaskönyvből	1791-es halottaskönyvből
30.	<i>E világ mióta</i>	Debreceni halottaskönyv	
31.	<i>Íme, jó az ítélet</i>		
32.	<i>Már elmégyek az örömbé</i>	1598 óta a halottaskönyvből	1791-es halottaskönyvből
33.	<i>Seregeknek szent Istene</i>	Kolozsvár, 1837	Kolozsvár, 1837
34.	<i>Immár gyarló testem</i>		
35.	<i>Jer, keresztyének szemlélni</i>		
36.	<i>Szálljon áldás rád az égből</i>		a „Gott erhalte“ osztrák himnusz változata

Szöveg- és dallamszerzőket sem az 1837-es, sem az 1908-as Seprődi-féle kiadásban nem találunk. Az 1923-as kolozsvári énekeskönyv a szövegszerzőket tünteti fel a legtöbb dicséret után, illetve néhány dallamszerzőt a *Hitvalló és lelki énekek* csoportban.

A későbbi énekeskönyvek három ének esetében az 1837-es kiadást jelölik meg forrásként: *Istennel jární, lakozni, Nem vagyunk mi magunkéi*, valamint *Seregeknek szent Istene*.

I. Invokációk, kezdő- és záró énekek, vasárnapi és köznapi, bűnbánati (poenitentialis) énekek

Az énekeskönyv első fejezetében 66 éneket találunk, ebből ünnep- és vasárnap reggelre 6 ének, köznapi reggeli 3, köznapi esti 2, könyörgés és prédikáció között 2, templomba menéskor 4, kijövetelre 3, prédikáció előtt 15, ifjak templomi tanítása előtt 2, tanítás után 1, köznapi reggeli 13, köznapi estéli 7, valamint 8 bűnbánati ének.

Köznapi reggeli és esti énekeket találunk a vasárnap reggeliek után, és külön csoportban is. Több erdélyi, valamint királyhágómelléki gyülekezetben minden nap tartottak istentiszteletet. (A Királyhágómelléki Református Egyházkerületben ma már csak a zilah-belvárosi gyülekezetben és Nagyszalontán van minden reggel istentisztelet, Szilágycsehben pedig a temetést követő reggelen.) A felekezeti iskolák programja a templomban kezdődött a reggeli istentisztelettel, s a gyermekek ezután mentek át az iskolába a kántortanító vezetésével.

IV.)

Istennel jár-ni la-koz-ni,
Szent-élet-tel il-la-toz-ni,
I-gaz hit-ben nem ha-boz-ni.
Jé-sus Kris-tus! ta-níts, ta-níts imád-koz-ni.

Az Istennel jární, lakozni kezdetű gyülekezeti ének 1837-es változata

IV.

Is-ten-nel jár-ni, la-koz-ni,
Szent-é-let-tel il-la-toz-ni,
I-gaz hit-ben nem ha-boz-ni:
Jé-zus Krisztus, ta-níts, ta-níts i-mád-koz-ni!

Az Istennel jární, lakozni kezdetű gyülekezeti ének 1908-as változata

Az 1837-es kiadásban 3/4-es ütemben jegyezték le az éneket, G-dúr hangnemben. Seprődi János a következőket írja az 1908-as kiadás (utánnymás változtatásokkal) előszavában:

„Legnagyobb eltérés a régi és új énekeskönyv között a dallamoknál mutatkozik. De ez is csak látszólagos; illetőleg a nagy különbség csak az énekeskönyvek között van meg, és nem a valóságban. Mert hiszen mindnyájan tudjuk, hogy a mi régi énekeskönyvünk dallamai ritmizáltak ugyan, de éneklésünk a valóságban chorál-szerű, lassú, egyenletes beosztású. Ehhez a jelen énekeskönyvünk dallamai, bár azok is ritmizálva vannak, sokkal közelebb állnak, mint régi énekeskönyvünk sokszor nagyon is erőltetett ritmusú dallamai.”¹⁶

¹⁶ Egyházi énekeskönyv az Erdélyi Református Egyházkerület használatára. Kolozsvár 1908.

Ebben a kiadásban már 4/4-es ütemben és kiegyenlítettten látjuk a dallamot, és csupán a sorvégeken találunk nyújtást. Ettől a dallam valóban korálszerűvé válik. Az 1923-as énekeskönyvben ugyanezt a dallamot látjuk változatlanul. A hangnem mindenütt G-dúr.

II. Ünnepi énekek

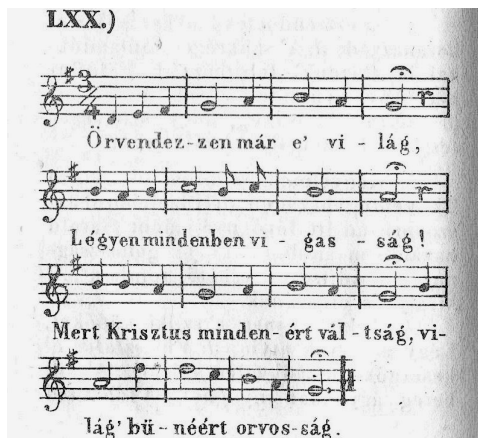
Ebben a fejezetben először is 36 ünnepi éneket találunk: 8-nak van saját dallama (lásd az 1.2. *Az énekeskönyv saját dallammal szerzett énekei* táblázatot), és itt sorakoznak az újesztendei (3), a virágvasárnapi (2), a nagypénteki (4), a húsvéti (7), az áldozócsütörtöki (4), a pünködsdi (7), az adventi (3) és a karácsonyi (6) énekek, majd ugyanennek a fejezetnek második felében a katekizmusi énekek (52) is. Ez utóbbi énekek hiányoznak az 1923-as kiadásból, viszont az 1921-es debreceni kiadásban még megmaradtak.

Az 1837-es kiadásban szintén 3/4-es ütemmel jegyezték le a dallamot G-dúrban; az éneknek tíz versszaka van. Az 1908-as kiadásban 4/4-es ütemben és kiegyenlítve, a sorok végén pedig nyújtással látjuk a dallamot. Itt az éneknek mindössze négy versszaka van, és így maradt az 1923-as kiadásban is.

A 81. szám alatt találjuk az *Emlékezzünk ez napon Urunknak haláláról* kezdetű húsvéti éneket, amely eredetileg 21 versszakból állt, ebbe az énekeskönyvbe viszont már csak nyolccal került be, és az 1579-es debreceni énekeskönyvből származik. Az ének szerzője ismeretlen. Legkorábbi lejegyzett dallamát az 1751-es

Az Istennel járni, lakozni kezdetű, 9. számú gyülekezeti ének az 1923-as kiadásban

Az *Örvendezzen már e világ* kezdetű virágvasárnapi ének 1837-es változata

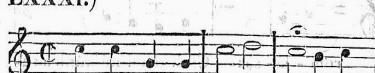
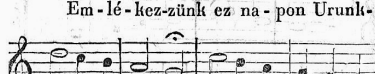
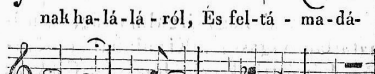
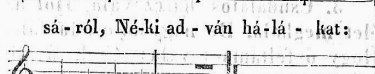
Az *Örvendezzen már e világ* kezdetű virágvasárnapi ének 1908-as változata

kolozsvári énekeskönyvben találhatjuk meg,¹⁷ és nincs már meg sem az 1908-as, sem az 1923-as énekeskönyvben.

E fejezet ad notam énekeit szinte kivétel nélkül benne találjuk az 1921-es debreceni kiadásban. Az 1923-as kiadásból a következő énekek maradtak ki: 71. *Magasztaló szívömlédeással*; 72. *Szenved az Úr, meghal az élet*; 74. *Dicsérd lelkem, Istenedet*; 81. *Emlékezzünk ez napon*; 83. *Jézusnak, a megdicsőültnek*; 84. *Szívünket hozzád emeljük*; 85. *Nagy Isten, egek királya*; 86. *Krisztus mennybe felméne*; 87. *Az ígéret teljesedett*; 88. *Tenéked mondunk dicséretet*; 94. *Dicséretet mond nyelve mindennek*; 96. *Keresztjének, jertek*; 100. *Angyali sereg Krisztus születésén*. A *Szívünk vígsággal ma bétölt* kezdetű éneket az 1837-es kiadásban tíz versszakkal, az 1923-asban már csak ötten találjuk.

Az 1921-es debreceni énekeskönyvben az említettek közül még megtaláljuk a 83., *Jézusnak, a megdicsőültnek* és a 94., *Dicséretet mond nyelve mindennek* kezdetű énekeket.

A katekizmusi énekek a *Heidelbergi Káté* beosztását követik, itt tehát az esztendő 52 vasárnapjára, azaz úrnapijára írt énekek sorakoznak, és tematikájuk is a káté fejezeteihez igazodik.

412 HUSVÉTI vünkben örülünk, Krisztus Jézust dicsé- rünk; És őt felmagasztalunk: Csak ő minékünk: - <i>em - lé - kez - zünk - ez - na - pon</i> Urunk - 6. Dicsértessék szívünkben, Szent háromság mennyekben: Valljuk Istent éltünkben, Maradjunk meg a' hitben: Csak ő minékünk: - <i>em - lé - kez - zünk - ez - na - pon</i> LXXXI.) Em - lé - kez - zünk ez - na - pon Urunk - nak ha - lá - lá - ról, És fel - tá - ma - dá - sá - ról, Né - ki ad - ván ha - lá - kat; Irgalmazz né - künk! 2. A' Krisztus feltámadá Nékünk idvességünkre, És feltámadásával Né- künk hozza életet: Irgalmazz nékünk!	ÉNEKEK. 413 3. Ezen mi mind örülünk, Az úr Istent dicsérjük: És adjunk nagy há- lákat Édes idvözítőnknek: Irgalm: 4. Senki emberek között Nem ta- laltuk vala, Ki meggyőzné az halált Es megszabadítana: Irgalmazz: 5. Közbenjáró Krisztusunk, Atya Istennek fia, Jött vala e' világra, És bűnünket elmosá: Irgalmazz: 6. Krisztus nagy kint szenvedé, És eltörle az halált Dicső győzelem- mel, Nékünk idvességünkre: Irgalm: 7. Adjad te szent lelkedet, Hogy ezeket hihessük, És vallhassuk örök- ké, Mindeneknek előtt: Irgalmazz: 8. Adjad, hogy feltámadjunk Mi is minden bűnünkből, És járhassunk elöt- ted Új életben örökké: Irgalm: nek. LXXXII.) Nóta. LXVII. Dics. <i>Es esztendő meg.</i> Ez husvét innepében, Ez husvét in- nepében Dicsérjük Istent szívvel: Ki érttünk megholt fiát, Ki érttünk megholt fiát Feltámasztotta testben. Ennek örül föld - Tenger és a' menny vig kedvében: Minden élő állatok Sok 8
---	--

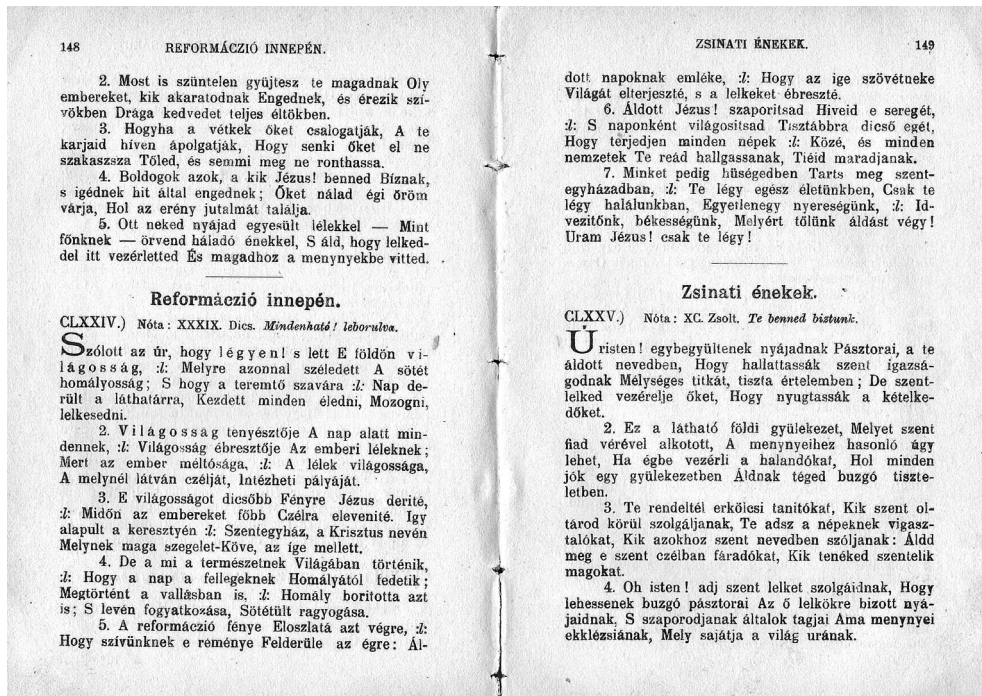
Emlékezzünk ez napon Urunknak haláláról kezdetű húsvéti ének
az 1837-es énekeskönyvben

¹⁷ Csomasz Tóth Kálmán: *A református gyülekezeti éneklés*, 373.

III. Különböző „alkalmatossági” énekek

A harmadik fejezetben 41 éneket találunk. Ezek az énekek a következő alkalmaakra szólnak: úrvacsora vétele előtt (3), úrvacsoraosztás alatt (4), úrvacsora kiosztása után (4), úrvacsora vétele után déleesti ének (1), konfirmációra – prédikáció előtt (2), konfirmáló gyermekek éneke (1), konfirmációra – gyülekezeti ének (3), a keresztyén eklézsia virágzásáért (2), reformáció ünnepén (1), zsinati énekek (3), esztendő utolsó estéjén (3); összesen 27. Ezek közül csupán egynek, a *Mondjatok dicséretet* kezdetűnek van saját dallama. Ugyanennek a fejezetnek részét képezik az évszakokhoz kapcsolódó énekek: tavaszi (4); nyári (2); aratási (3); őszi (3) és téli (2); összesen 14 ének, amelyek közül csak a *Dicsőült helyeken* kezdetű tavaszi éneknek van saját dallama.

Érdemes kiemelni a reformáció emlékünnepére szánt éneket, amelynek hét versszakát a *Mindenható, leborulva* kezdetű ének dallamára költötték. Az első négy versszakban taglalt sötétség és homály oszlatása mellett dicséretes, hogy a névtelenségbe burkolózó „tiszteletes és tudós” atyafi, az ének szerzője így utal röviden az Úr Jézus váltságművére és a keresztyén egyház megalakulására: „dicsőbb fényre való derítés”. Az ötödik versszakban felidézi a reformáció fényét, amely „szíveket derített végre”, de a reformátorok áldozatát és életművét egyszerűen „dicső napok emléke”-ként ragyogtatja fel. Fájdalmas e dicső emlék, amelyben a tűzből kimentett Váradi Biblia vagy a gályarabok szenvedése mintha a feledés ködébe veszett volna, s református anyaszentegyházunkért vagy a vallásszabad-

A *Szólt az Úr* kezdetű reformációi ének
az 1837-es énekeskönyvben

ságért vívott fejedelmi harcok is a történelem süllyesztőjébe kerülnek. Az ének utolsó két versszaka imádságra vált át, de itt sem találunk olyan gondolatokat, amelyek konkrétabban kapcsolódnának a reformációhoz:

6. *Áldott Jézus! szaporítsad*

Híveid e seregét !:

S naponként világosítsad

Tisztábbra dicső egét,

Hogy terjedjen minden népek !:

Közé, és minden nemzetek

Te reád hallgassanak,

Tiéd maradjanak.

7. *Minket pedig bűségedben*

Tarts meg szent egyházadban, !:

Te légy egész életünkben,

Csak te légy halálunkban,

Egyetleneg nyereségünk !:

Idvezítőnk békességünk,

Melyért tőlünk áldást végy!

Uram Jézus! csak te légy!

Az évszakokhoz kapcsolódó énekekben a földműves ember öröme, a tavaszi ébredés láttán ébredt hálája fogalmazódik meg. A természetben, a teremtet világban minden Alkotóját dicséri. Az elvetett mag feletti oltalom, a föld minden termése Isten ajándékozásának és gondviselésének jele, amely hálaadásra indít. Az ősszel elvetett búza a jövő reménysége is, amely a feltámadásba, az örök életbe vetett hit szép példája.

A *Különös időjárásakor* című fejezetben 16 ad notam éneket találunk a következő alkalmakra: tartós szárazság; megnyert eső után; tartós esőzés és árvíz; megnyert felderülés; közönséges szükség; hálaadás a szükség megszűnéséért, háború idején; megnyert győzelem és békesség idején; tűz pusztítása után; „pusztító nyavaja” s más csapás idején; „pusztító nyavaja” és csapás megszűnése utáni hálaadás; égi háborúban és utána.

A keresztyén ember a természeti jelenségeket, de a társadalmi változásokat is mindig Isten kezéből fogadta el. A buzgó imádság nyomán mindig szűnt a félelem, Isten gondviselő szeretetének megtapasztalása pedig hálaadásra indította a hozzá könyörgő híveket. A Bibliát olvasó, az énekeskönyvet forgató, istenfélő hívek asztalán ott volt Szikszai György *Keresztyén tanítások és imádságok* című könyve is, amelyben minden élethelyzetre találtak könyörgést és bibliai útmutatást. E fejezet alkalmi énekei ennek a lelkületnek adnak hangot.

IV. „Innepélyes alkalmatosságokra”

Az énekeskönyv eme fejezete a meglepően nagy változatosságot mutató ünnepeles alkalmakra írt énekeket tartalmazza a következők szerint: házasságkötés, polgári társaság ünnepe, országgyűlés, fejedelem születésének ünnepe, koronázása, végtisztelete, tisztviselők megújítása, új templom felszentelése, új lelkipásztor beiktatása, új énekeskönyv beiktatása, új orgona felállítása. Az énekeskönyv szerkesztői egy-egy éneket rendeltek minden alkalomhoz, s ebben a csoportban egyetlen saját dallamú ének van, a fejedelem születésének ünnepére írt *Szálljon áldás rád az égből*.

Csak találgatni lehet, hogy például polgári társaság ünnepén miért nem lehetett egy zsoltárt elénekelni. Ugyanis a polgári társaság ünnepére írt ének szövege

hazaszeretetből fakadó Isten-dicséret, s e szöveg szerint úgy tűnik, hogy a földi polgárság után mindenki számára elkészített az ég dicsősége. Az önmagától boldoggá lett polgári társaság pedig arra kéri a jó Istent e földi hazában, hogy segítsen azt boldogítani. A fejedelem születésére, koronázására, végtiszteletére, valamint új énekeskönyv beiktatására írt énekeket nagyon ritkán, alig ötven-évente lehetett elénekelni.

A többi énekszöveg poétai értékéről röviden csak annyit, hogy sokat verselnek, de keveset mondanak. Tartalmuk nem vethető össze a bibliai zsoltárokkal vagy az igei ihletésből és hitbeli átélésből fakadó hitvalló dicséretekkel.

V. Temetési énekek

A temetési énekek száma 23, ezek közül 8 ének a „maga nótájára” éneklendő, viszont ebben a fejezet nem látunk egyetlen dallamot sem. A gyülekezeti tagok minden valószínűség szerint kívülről tudták ezeket.

Az 1921-es énekeskönyv a debreceni, a pápai és a sárospataki halottaskönyvet említi forrásként a temetési énekeknél. A *Seregeknék szent Istene*¹⁸ kezdetű ének dallamának egyik változata az 1769-es nagyenyedi halottaskönyvben¹⁹ is megvolt. A kevés zsoltárdallamnak az volt az előnye, hogy a gyülekezeti tagok mind ismerték és énekeltek ezeket.

A temetési énekek szövegét illetően találunk értékes hitvalló énekeket, mint például *Mennynek, földnek teremője, Isten, ki vagy örömineknek s bánatink adója, Seregeknék szent Istene, E világ mióta* stb. E temetési énekek szövegében feltehetjük Isten gondviselő szeretetét és az örök élet ígértét mindazok számára, akik Krisztusba vetik bizodalmukat. Ezek mellett viszont sokkal több a református hagyománytól és a mai gyakorlattól idegen sirató-ríkató, az elhunyt személyt beszéltető vagy a vele beszélő és búcsúztató ének, mint például a *Krisztushoz készülök, Elmég kedves gyermek, Jaj, mely hamar múlik*, illetve *Már elmégyek az örömbé* kezdetű ének.

Gyermek felett,

CCXXV.

Mint a ró-zsa, me-lyet sért a me-leg szél,
Hír - te - len el - her-vad és to-vább nem él:

Úgy a lia - lál e szép kert-nék vi - rá - gát

El - her-vaszt-ván, im, el - ol - tá vi - lá - gát.

A *Mint a rózsa, melyet sért...* kezdetű temetési ének dallama az 1908-as énekeskönyvben

¹⁸ Csomasz Tóth Kálmán: Dicserjétek az Urat – tudnivalók énekeinkről. In: *Református Pedagógiai Intézet*. <http://refpedi.sulinet.hu/egyhazzene/385-408/> (2020. jan. 3.)

¹⁹ *Halott temetéskorra való Énekek, Mellyek egynéhány ide tartozó Soltárokkal egyetemben, a megjobbított debretzeni forma szerint, most legelsőbben a Magyar hazáknak hasznokáért a magok tulajdon Nótájokkal s Klávissainal ebben a formában kiadattak.* Nagyenyeden, 1769.

Az 1923-as énekeskönyvbe újabb 12 temetési ének került, ezek között is jócskán találunk ez utóbbi jellegűekből, például: *Búcsút vennem, el kell mennem, Már elhagylak, Megyek síromba, Tovább már nem kísérhetünk, Menj el a te nyugalmadba, Térj pihenni, fáradt vándor*. Ezeket az énekeket néhány kivétellel (*Már elhagylak, Tovább már nem kísérhetünk*) megtaláljuk az 1921-es debreceni énekeskönyvben is.

A *Mint a rózsza, melyet sért...* kezdetű ének az 1837-es kiadásban a 125. zsoltár dallamára éneklendő, az 1908-as és az 1923-as énekeskönyvben pedig egy 1698-ból való saját dallammal. Az 1921-es énekeskönyvben ez a *Vigyázz, halálodra* kezdetű ének dallamára énekelendő. Csupán néhány hang eltérés van a két dallam között.

VI. Zsoltárok

Az 1837-es énekeskönyvben csupán 31 zsoltár kapott helyet, ezek közül 4 *ad notam*: LXII. zsoltár a XXIV. dallamára, a LXXXVI. a LXXVII. zsoltár dallamára, a CXXX. a *Nagy Isten, téged imád* kezdetű dicséret dallamára és a CXXXV. a LXXV. zsoltár dallamára.

Ha összevetjük az 1777-es erdélyi kiadást, az 1837-es, az 1908-as Seprődi-féle énekeskönyvet, valamint az 1923-as erdélyi kiadást, egyik kiadástól a másikig a dallamromlást lehet nyomon követni. Pálffy Károly ezt a megjegyzést fűzi a zsoltárdallamokhoz:

„1777-ben még 150 zsoltárunk van eredeti genfi letétben, hajlítások és melódia-romlások nélkül, 1837-ben csak 32-t vesznek fel agyoncifrázott dallamokkal, énekelhetetlen ütembeosztással. 1908-ban Seprődi János a dallamokat énekelhetővé tette, de nem állította vissza a genfi stílust.”²⁰

Az 1921-es debreceni kiadás már kiegyenlítve közli az összes zsoltárdallamot. Csak feltételezni lehet, hogy a hívek a megtanult zsoltárdallamokat kívülről tudták, így a különböző, érdekesebbnél érdekesebb és változatosabb kottalejegyzés csupán tájékoztató jellegű volt, s a dallamok „műkedvelő” jellegű lejegyzése nem tükrözi a valódi hagyományt. Ami tetten érhető még ma is a gyakorlatban, az a melizmák betartása, valamint a sorvégi nyújtások például a 90. zsoltár esetében.

Ami a zsoltárszövegeket illeti, lényeges eltérés mutatkozik a Szenci-féle fordításhoz viszonyítva. Más zsoltárszöveget találunk az 1908-as kiadásban, és megint másat az 1923-asban; ez utóbbi áll legközelebb az 1921-es debreceni kiadás szövegéhez. Vizsgáljunk meg néhány példát.

Az V. zsoltár

Az V. zsoltár hasonlóságot mutat a ritmikus zsoltárdallammal. Különbség csupán a 2. és 3. sor második ütemének hangértékeiben és a melizmákban van.

²⁰ Pálffy Károly: Gyülekezeti éneklésünk történeti alakulása és jelen helyzete. In *Református Szemle* 73. (1980/5–6), (377–385) 383–384.

4

ZSÓLTÁR.

2. Mert ő olyan mint a' jó termő fa, Mely a' víz mellett vagyon plántálva, Ő idejében meghozza gyümölcsét, És el-nem szokta hullatni levelét: E' képen a' mit az ember végez, Minden dolgában mégyen jó véghez.

3. De nem így vannak a' gonoszok; Hanem mint az apró pór és polyvák, Melyek a' szélről szélre ragadtatnak: Így az ítéletben meg nem állhatnak A' gonoszok, és kik bűnben élnek, Az igazak közt helyet nem lelnek.

4. Mert az Isten ismeri útjokat Az igazoknak, érti dolgokat, Azért mind örökké ők megmaradnak. De a' kik csak a' gonosszágban járnak, Azoknak nyilván mind elvész útjuk; Mert Istennek nem kell az ő dolgok.

V. ZSÓLTÁR.

Az V. zsoltár az 1837-es kiadású énekeskönyvben

Az 1908-as és 1923-as énekeskönyvben változatlan a kottakép, a hangnem mindenütt d-dór, és emellett a szövegben sem történt semmi változtatás.

A XVI. zsoltár

Ennél a zsoltárnál már az első pillantásra szembeüt a Seprődi újítása nyomán jelentkező szövegváltozás. Az 1923-as változatban elhagyja a melizmák, a negyedik dallamsorban pedig felemeli a VII. fokot, s így a h-mollnak vezérhangja lesz. (Az 1837-es énekeskönyvben feloldott b-t találunk.) A hangnem az 1837-esben c-eol (c-moll), az 1923-as énekeskönyvben viszont h-eol (összhangzatos h-moll).

V. ZSÓLTÁR.

5

2. Tekintsd-meg esedezésem', És halld-meg kiáltásomat; Midőn hívlek királyomat, Meghaltatod én könyörgésem', Bizonynal hiszem.

3. Jó reggel meghallgatsz engemet Uram! még viradta előtt, Idejébb' mint a' nap feljött Elődbe számlálom ügyemet, Várva kegyelmet.

4. Mert te egyedül vagy oly Isten, Kinek a' gonosszág nem kell! És a' ki gonosz bűnben él, Nem mehet hozzád semmiképen, Mig él vétekben.

5. A' kábák és az esztelenek Nem állhatnak színed előtt; Gyűlölsz minden gonosztévőt, És tőled távol üzetetnek Az ilyetének.

217.

(V. ZSÓLTÁR)

Az V. zsoltár az 1908-as és 1923-as énekeskönyvben (1995-ös utánnyomás)

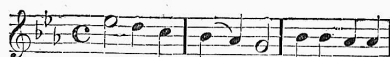
8 XVI. ZSÓLTÁR.

6. Kezed' munkáin őtet úrrá te-
véd, Hogy azokkal birna, néki en-
gedéd; Valamit e' világra teremtel,
Mindeneket lába alá vetél.

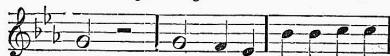
7. Juhot, ökröt és egyéb állato-
kat, A' hegyen és völgyön élő vada-
kat, Hik az erdőkön szélyel legelnek,
Avagy a' sík mezőkön tengenek.

8. És a' repeső égi madarakat, Kik
hangicsálnak szép melódiákat, És sok
halait a' nagy tengernek Birtokába
adád az embernek.

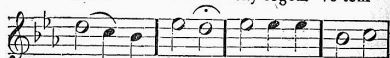
XVI. ZSOLTÁR.

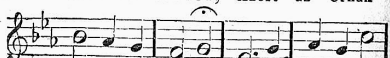
Tarts-meg en - ge - met oh én Is-te-

nem! Mert remény-ségem' ve-tem

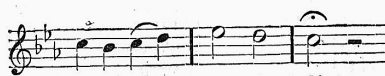

csak te ben-ned; Azért az Úrnak

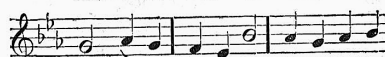

mondjad ezt lelkem: Én U - ram vagy te,

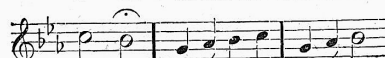
VXI. ZSÓLTÁR 9

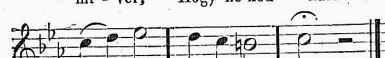
ör-ven - dek te - né - ked!

E' ki - vül nem kér-kedhetem sem -

mi - vel, Hogy né-ked hasz-nál-

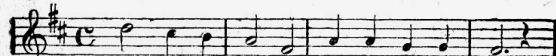
hat - nék jó - té-tem - mel,

2. A' szentekkel e' földön jól té-
szek, És segíték jámbor istenfélőket.
De azoknak lészen nagy sérelmek,
Kik követnek idegen isteneket: Ő vé-
res áldozatjokat nem nézem, És ne-
veket ajakimra sem vészem.

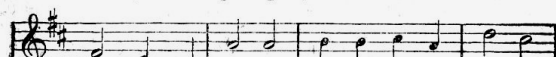
3. Az úr Isten az én örökségem,
Mely nékem kiváltképen részeltetett,
És ő megtartja híven azt nékem. Az
én sorsom a' legjobb részre esett,
Hogy az örökség sinorral osztatott,
Azzal a' legszebbik rész nékem jutott,

A XVI. zsoltár az 1837-es kiadású énekeskönyvben

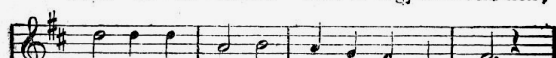
XVI.

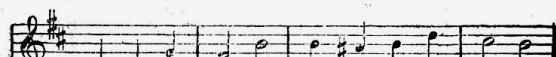
Óh, tarts meg en-gem, é - des Is - te - nem!

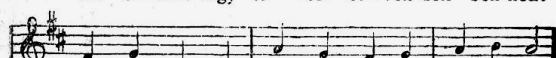
Mert bi - zo - dal-ma csak te vagy szí - vem-nek;

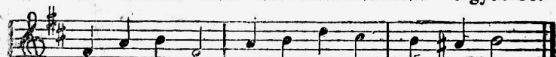
A-zért te - ró - lad azt val-lom hí - ven:

Én U - ram vagy te és ör-ven-dek ben-ned!

E ki - vül nem kér - ked - he - tem e-gyéb-bel

Én né - ked nem szo! - gál-ha - tok sem - mi - vel,

A XVI. zsoltár az 1908-as kiadású énekeskönyvben

A XXIII. zsoltár

A XXIII. zsoltárt 3/4-es ütemben jegyezték le az 1837-es kiadásban. Ha mindenekeelőtt azt vesszük figyelembe, hogy a kántorok nem ismerték a kottát a legtöbb helyen, akkor valószínűnek tekinthetjük, hogy nem így énekelték. A kántortanítóképzők, ahol már zenei képzést is nyújtottak, csupán az 1800-as évek második felétől kezdték el működésüket. A néphagyomány bizonyára sokáig őrizte a ritmikus zsoltárdallamokat, ugyanis még az 1777-es kolozsvári énekeskönyvben is ezt látjuk. Ezeket a zsoltárdallamokat dallamívekre tagolták, és nem tűrik az ütemekbe történő szerkesztést. Erre utalnak a sorvégi koronák is. Hangneme itt a-eol.

Az 1908-as és az 1923-as dallamváltozat jobban hasonlít az eredeti dallamhoz, de nem tér vissza teljes mértékben ehhez. Meghagyja a melizmákat. Az utolsó négy sorban – ez két dallamsor – a ritmus megegyezik a genfi dallamával, a szöveg azonban eltér a Szenci-féle fordítástól, és itt is megmarad egy melizma. Az utolsó előtti dallamsor végén megmarad az ez hang, s így fríg zárlat jön létre (a genfi dallamban e). Hangneme mindketőnek g-eol.

219.
(XVI. ZSOLTAR)

Oh, tarts meg en-gem,
é - des Is - te - nem!
Mert bi - zo - dal - ma
csak te vagy szí - vem-nek;
A - zért te - ró - lad
azt val - lom hí - ven;
Én U - ram vagy te,
és ör-ven - dek ben-ned.
E-kí - vül nem kér-ked - he-tem
e-gyéb-bel, És né-ked nem
szol-gál-ha - tok sem - mi-vel.

A XVI. zsoltár az 1923-as énekeskönyvben
(1995-ös utánnyomás)

Következtetések

Énekeskönyveink évszázadai nemcsak a zenei műveltség kérdését, hanem a hagyományokat is elének tárják. A református gyülekezeti éneklést Erdélyben és a Partiumban sokkal inkább a hagyományok határozták meg, mint maga a kottakép.

A 19. századtól kezdődően az erdélyi énekeskönyvek a korszellem kényszerében jöttek létre. Ennek jellegzetes példája a teológiai racionalizmus hatása

XXIII. Zsoltár.

Az úr én - né - kem ö - ri - ző pász - to - rom,
 A - zért sem - mi - ben meg nem fo - gyat - ko - zom;
 Gyö - nyö - rű szép me - zőn en - gemet él - tet,
 És szép ki - es fo - lyó - víz - re le - gel - tet;
 Lelkemet meg - nyu - got - ja szent ne - vé - ben,
 És vezér! en - gem i - gaz ös - vé - nyé - ben.

A XXIII. *zsoltár*
 az 1837-es énekeskönyvben

altal szerkesztett 1837-es énekeskönyv. Az 1908-as Seprődi János által szerkesztett énekeskönyv csak részben korrigálta a dallamromlásokat, az 1923-as kiadás pedig tovább konzerválta ezt a megnyírbált, a zsoltároktól és régi magyar énekektől megfosztott és kiegyenlített dallamokkal közölt változtatást.

Ha összevetjük az 1837-es énekeskönyvet az 1921-es debrecenivel, amely szintén kiegyenlített dallamokat közöl, valamint az 1923-as kolozsvári kiadásal, azt látjuk, hogy Erdélyben a melizmákkal gazdagított dallamok maradtak meg a gyakorlatban, és sok helyen ezt a hagyományt őrzik mind a mai napig.

200 **Zsoltárok.**

Viszi az Úr hatalmát,
 Átható hőisége,
 Tüze melegsége
 Erejét tovább adják.

3. De Isten felségét,
 Hatalmát, erejét
 Mi zengjük méltóan;
 Szent, igaz ígéje
 Csak a mi lelkünkbe'
 Tündöklék legjobban;
 Elmenk is az Urra
 Mutat, mint tanúra,
 S nagy hatalmát hirdeti;
 Szívünknek öröme,
 Lelkünknek ereje
 Isten nevét dicséri.

4. Óh Uram! őriz meg,
 Hogy kevély ne legyek,
 Ne essem e bűnbe;
 Lelkoddal segíts meg,
 Hogy tiszta lehessenek
 S járassak kedvedbe.
 Szájamnak szólása,
 Szívemnek imája
 Kedves legyen előttem;
 Adjad, óh én Uram!
 Én erős köszálam!
 Hogy ne vétsek ellened.

XXIII.

Az Úr én - né - kem ö - ri - ző pász - to - rom,
 A - zért sem - mi - ben meg nem fo - gyat - ko - zom;

Zsoltárok. 201

Gyö - nyö - rű szép me - zőn en - gem ö - él - tet.
 És szép ki - es fo - lyó - víz - nél le - gel - tet;
 Lel - kem - nyug - tat - ja az ő szent ne - vé - vel
 en - gem i - gaz ös - vé - nyén ve - zé - rel.

2. Ha a halálnak árnyékában járnék,
 Még az ő sötét völgyében sem félnék;
 Mert mindenütt té jelen vagy én velem,
 És szent lelked megbátorítja szívem;
 És nekem az én ellenségim ellen
 Asztalt készítesz s eledelt adsz bőven.

3. Csak te vagy, Uram! hűséges gondozóm,
 Minden bajomban igaz vigasztalom;
 Jövedtél és irgalmad körülveszen,
 S követ engem az én egész életemben.
 Az Úr én nekem megengedi nyitlan,
 Hogy, amíg élek, szent házában lakjam.

XXV.

Szí - vem hoz - zád e - mel - ke - dik,
 Szé - gyen raj - tam nem es - le - tik,
 Ben - néd bi - zom, Is - te - nem!
 Nem ne - vét ki sen - ki - sem; Mert szégyent nem

A XXIII. *zsoltár* az 1908-as énekeskönyvben

256 ZSOLTÁROK

221.
(XXIII. ZSOLTÁR.)

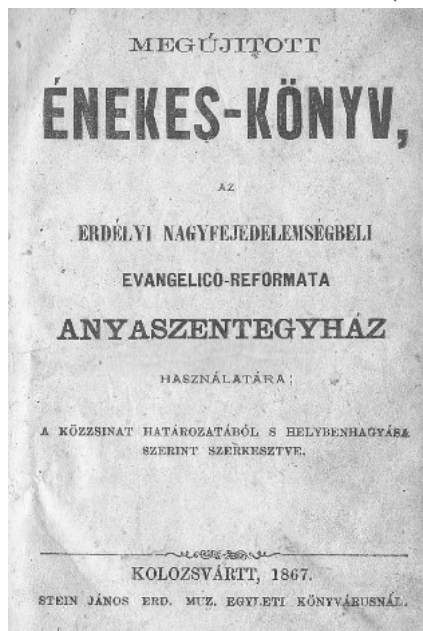
ZSOLTÁROK 257

2. Ha a halálnak árnyékában járnék, /
Még az ő sötét völgyében sem félnék; /
Mert mindenütt te jelen vagy énvelem /
És szent lelked megbátorítja szívem; / És
nekem az én ellenségim ellen / Asztalt ké -
szítesz s eledet adsz bőven.

3. Csak te vagy, Uram! hűséges gondo -
zóm, / Minden bajomban igaz vigasz -
talóm; / Jóváltod és irgalmad körülve -
szem, / S követ engem az én egész éltem -
ben; / Az Úr énnekem megengedi nyíltan, /
Hogy amíg élek, szent házában lakjam.

18

A XXIII. zsoltár az 1923-as énekeskönyvben
(1943-as utánnymás)

VI

Legszükségesebb felvilágosítások a kottaolvasáshoz

Ezen jegyet: mely minden rend elején látható. Visek; ez csak az mutatja ki, hol fekszenek az Abccc hét különböző beütéssel elvezetett hangok a vonásokon és vonatok között. Azon hangok pedig ezen kottában így fekszenek:

Ezen jegyet: nevezik keresztnek. a kulcs után.

Ezen jegyet pedig: nevezik ácsnak, mint írva is van. Míddő az ének elején mindig a kulcs után egy vagy több kereszt, vagy pedig egy vagy több á áll.

mint: az mindenkor a hangnemet és hangmagasságát jelöli, melyben van az ének írva, és így az egész énekre befolyással van. Míddő pedig ezen jegyek közül

VII

valamelyik az ének rendiben valamely kotta előtt áll, akkor azon jegyeknek csak azon kottára tekintetnek, melyen az áll; ha az ének rendiben bizonyos kotta előtt leírva áll, mint például:

 akkor azon hangot kézzel feljebb s lejjebb kell énekelni, mint a hang kellene, ha az ott nem állna; — ha az ének rendiben bizonyos kotta előtt áll, mint pl.
 akkor azon hangot kézzel alább s fagyabban kell énekelni, mint a hang kellene, ha ott nem állna. Szóval: a kereszt a hangot egy felhanggal feljebb emeli, a b pedig egy felhanggal lejjebb bocsátja.

Ezen jegy: felváltó vagy feloldozó nevet visel; ennek az az ereje, hogy az előtte levő hangot mind a kereszt, mind a b ereje alól feloldozza; ezt tehát akkor használjuk, midőn valamely hang már fel volt keresztrel emelve, vagy le volt bocsátva, és azt az eredeti független állapotba akarjuk visszahelyezni.

Minden ének első rendjében a kulcs és más előjegyek után kitett C betű vagy törtésművek a tactus nemét jegyzik, melyben van az ének írva.

Az 1837-es kolozsvári énekeskönyv
1867-es kiadásának címlapja
és a kottaolvasási tájékoztató
első két oldala

Felhasznált irodalom

- Csomasz Tóth Kálmán: *A református gyülekezeti éneklés*. Magyar Református Egyház, Budapest 1950.
- Csomasz Tóth Kálmán: Dicserjétek az Urat – tudnivalók énekeinkről. In: *Református Pedagógiai Intézet*. <http://refpedi.sulinet.hu/egyhazzene/385-408/> (2020. jan. 3.)
- Egyházi Énekeskönyv az Erdélyi Református Egyházkerület használatára*. Kolozsvár 1908.
- Evangelikus keresztyén énekeskönyv*. Szarvasi Ág. Hitv. Evang. Egyházközség, Szarvas 1937.
- Énekeskönyv*. A Királyhágómelléki Református Egyházkerület által kötelező használatra megállapított kiadás. Királyhágómelléki Református Egyházkerület, Nagyvárad 1992.
- Énekeskönyv magyar reformátusok használatára*. A zsinat által kötelező használatra megállapított kiadás. Mélius Könyvkereskedés, Debrecen 1921.
- Hagyomány és haladás. Csomasz Tóth Kálmán válogatott írásai*. Szerk. Bódiss Tamás. Református Egyházzenészek Munkaközössége, Budapest 2003.
- Halott temetéskorra való Énekek, Mellyek egynehány ide tartozó Soltárokkal egyetemben, a megjobbított debretzeni forma szerént, most legelsőbben a Magyar hazáknak hasznokáért a magok tulajdon Nótájokkal s Klávissainal ebben a formában kiadattak*. Nagyenyeden, 1769.
- Magyar református énekeskönyv*. A Magyar Református Egyházak Tanácskozó Zsinata, Budapest 1996.
- Megújított énekes-könyv az erdélyi nagyfejedelemségheli Evangelico-Reformata Anyaszentegyház használatára*. Közöséges zsinat határozatából s helybenhagyása szerint szerkesztve. Az ev. ref. kollégium bet. Kolozsvártt 1837.
- Megújított énekeskönyv az erdélyi nagy fejedelemségheli evangelico-reformata Anyaszentegyház különösen pedig iskolák használatára*. Ev. Ref. Főisk. Könyvny. Int. betűivel Tilsch J. költségére, Kolozsvártt 1848.
- Megújított énekes-könyv az erdélyi nagyfejedelemségheli Evangelico-Reformata Anyaszentegyház használatára*. A közzsínat határozatából s helybenhagyása szerint szerkesztve. Stein János Erd. Muz. Egylet könyvárusnál. Kolozsvártt 1867.
- Papp Géza: *A XVII. század énekelt dallamai*. Akadémiai Kiadó, Budapest 1970.
- Pálffy Károly: Gyülekezeti éneklésünk történeti alakulása és jelen helyzete. In *Református Szemle* 73. (1980/5–6), 377–385.
- Református Egyházi Énekeskönyv az Erdélyi Református Egyházkerület használatára*. Minerva, Kolozsvár 1943, 1977.
- Énekeskönyv Magyar reformátusok használatára*. Magyarországi Református Egyház, Budapest 1948.

* * *

For centuries, our hymnbooks bring to the fore not only the issue of musical literacy but also tradition. The Reformed church singing in Transylvania and the Partium was determined by traditions rather than by the sheet music itself.

From the beginning of the 19th century the Transylvanian hymnbooks were created under the influence of the spirit of the time. A typical example of this is the hymnbook edited under the influence of theological rationalism in 1837. The hymnbook, edited by Seprődi János in 1908, only partially corrected the melody deterioration while the edition of 1923 further preserved the sorting of cut and leveled melodies, which lacked psalms and old Hungarian songs.

If we compare the 1837 hymnbook with the one published in 1921 in Debrecen, which also provides balanced melodies, we can see that melodies enriched with melisma remain in practice in Transylvania and this tradition is still preserved in many places to this day.

Keywords: hymnbook, tradition, psalm, practice, spirit of the time.